

De provincies: facilitators van een geïntegreerde plattelandsontwikkeling

Uitdagingen op het Vlaamse platteland

Voor de provincies is het platteland met haar typerende landschappen, landbouw en natuur, haar dorpen en alle wisselwerkingen daartussen heel belangrijk. De druk op het platteland wordt echter steeds groter: ook op het platteland laten de gevolgen van de klimaatverandering zich sterk voelen, de dorpen (en hun leefbaarheid) staan onder druk, de landbouw heeft het moeilijk en er is een toegenomen strijd om de open ruimte.

De landbouw is met haar economische activiteiten een belangrijke drager van die open ruimte en de drijvende kracht achter onze voedselproductie. De landbouw(sector) staat echter onder grote toenemende maatschappelijke, sociale en economische druk. Daarnaast is toenemende schaarste van de open ruimte nefast voor de voedselproductie. Ook het milieu, de natuur en biodiversiteit staan immers voor uitdagingen en maken aanspraak op de open ruimte. Daarnaast vormen de bodem, de waterkwaliteit en waterkwantiteit grote uitdagingen.

Het platteland vormt de leefomgeving voor de plattelandsbewoners, en wordt gekenmerkt door dorpskernen. Als gevolg van maatschappelijke evoluties ervaart het platteland echter ook de dreiging van verdere versnippering door o.a. lintbebouwing, zonevreemde bewoning en bedrijvigheid, vertuining en verpaarding van de schaarse open ruimte en de toenemende druk in en op de open ruimte door verdere verstedelijking. Ook zorgt de verminderde dienstverlening in dorpen voor minder leefbaarheid op het platteland met een verminderde sociale cohesie.

Om antwoord te bieden op de verschillende uitdagingen, wordt gekeken naar de open ruimte, als één van de belangrijkste basiskenmerken van het platteland. Er wordt echter vanuit verschillende beleidsdomeinen en invalshoeken steeds meer aanspraak gemaakt op deze open ruimte. Het platteland is echter méér dan open ruimte en vormt ook de uitvalsbasis voor heel wat toeristisch-recreatieve elementen: wandelverbindingen, fietsroutes doorheen het landschap, activiteiten die de open ruimte en/of het landschap nodig hebben...

Het platteland is dus een plek waar vele complexe beleidsvraagstukken samen komen. De uitdaging zal zijn om deze beleidsvraagstukken op elkaar af te stemmen en de diverse gebruiken van het platteland met elkaar te verzoenen, zonder afbreuk te doen aan de unieke kwaliteiten en de identiteit van het landelijk gebied.

Deze uitdagingen laten zich vatten in drie dimensies:

- Robuust platteland (landschap, natuur en biodiversiteit);
- Productief platteland (landbouw en fysisch gebonden economie);
- Leefbaar platteland (dorpen en leefbaarheid).

Elke dimensie staat in een intensieve interactie met de twee andere en wordt gestuurd en gerealiseerd door diverse partners op verschillende niveaus. Streekidentiteit verbindt en doorkruist deze drie dimensies. De provincies zijn als bovenlokaal bestuur met hun gebiedsgerichte werking en als streekpartners met een sterk netwerk ideaal geplaatst om in te zetten op het landelijk gebied en

de streekidentiteit. Dit doen ze via o.a. erfgoed, toerisme, landschapsbeheer, maar vooral door thema's en invalshoeken te verknopen in een sterk partnerschap met de diverse stakeholders, op maat van het gebied.

De provincies bieden dan ook, als intermediaire bestuurslaag, bij deze drie dimensies een grote meerwaarde. Ze nemen deze drie dimensies op als de speerpunten van hun plattelandsbeleid en werken hiervoor diverse instrumenten en beleidslijnen uit in samenwerking met zowel het lokale, als regionale, Vlaamse en Europese niveau.

Robuust platteland

De provincies zetten met de partners (VLM, Regionale Landschappen, Bosgroepen, lokale besturen...) in op klimaatrobuuste ontwikkeling van de verschillende landschappen. Bodemkenmerken en de aan- of afwezigheid van water (boven- en ondergronds) zijn hierin leidend.

Daarbij nemen ze beeldkwaliteit van het landschap – in verhouding tot alle elementen, zoals de aanwezigheid van hoeses, bosstructuren, kleine landschappelijke elementen, waterstructuren, dorpskernen, bedrijvigheid... mee als versterkend element. Het platteland levert bovendien de ecosysteemdiensten in relatie tot de steden. Stad en platteland zijn symbiotisch met elkaar verbonden en van elkaar afhankelijk.

Er moet wel gewaakt worden dat de open ruimte en bijgevolg het platteland niet verder aangesneden wordt door de steeds groeiende verstedelijkingsdruk. Het vrijwaren van de open ruimte, en het zorgvuldig bewaken van welke functies niet zonder de open ruimte en het bijhorende fysische systeem kunnen, is een kernopdracht die vanuit een interbestuurlijke samenwerking moet opgenomen worden. Ook hier nemen de provincies hun rol als facilitator vanuit een geïntegreerde en gebiedsgerichte benadering op. De Provinciale kwaliteitskamers bijvoorbeeld bestaan uit een groep van experts uit verschillende sectoren die met hun advies de ruimtelijke kwaliteit op het platteland verbeteren, uitdragen en stimuleren. De kwaliteitskamer maakt dit concreet door plattelandsprojecten in verschillende fasen te adviseren en te begeleiden. Men krijgt zo advies dat naast de open ruimte ook de impact op mobiliteit, erfgoed, toegankelijkheid... ten goede komt.

De doelstelling van het provinciaal plattelandsbeleid is een robuust Vlaams platteland dat krachtig is en klaar om de (klimaat)uitdagingen aan te gaan. De biodiversiteit kent een toename, met een streven naar een goede bodem- en waterkwaliteit en een evenwichtige waterbeschikbaarheid dankzij natte natuur, ontharding, functionele agrobiodiversiteit, voedselproductie... De provincies zetten in op multifunctionaliteit door het combineren van recreatieve verbindingen met voedselproductie, landschapskwaliteit, groene en blauwe elementen... Eén plek kan meer dan één functie hebben. De provincies vrijwaren bovendien de open ruimte en verhogen daarin de beleving door een kwalitatief woon- en leefgebied te realiseren.

Bij dit alles staat steeds de transversale, geïntegreerde en gebiedsgerichte benadering centraal.

Rol provincies:

- *Ondersteunen Regionale Landschappen in werking, in opzet Loket Onderhoud Buitengebied.¹:*
In Vlaams-Brabant werd bijvoorbeeld een nieuw loket opgestart in het Noord-Hageland. In Oost-Vlaanderen en ook andere provincies zijn de Regionale Landschappen een belangrijke partner van de provincie in de werking van het LEADER programma. De provincie Limburg ondersteunt de Limburgse [landschapsteams](#) van de Regionale Landschappen, die dagelijks op pad zijn om de open ruimte te beheren. Alle Limburgse lokale besturen kunnen zo aanspraak maken op deze onderhoudsploeg.
- *Stimuleren van de aanplant en het onderhoud van kleine landschappelijke elementen.*
Zo helpen o.a. de provincies Antwerpen, Oost-Vlaanderen, West-Vlaanderen en Limburg land- en tuinbouwbedrijven bij de opmaak van een landschapsintegratieplan. De kleine landschapselementen die gebruikt worden om een bedrijf landschappelijk in te passen krijgen bovendien bijkomende functies om te komen tot een klimaatrobuuste omgeving.
- *Faciliterende rol in de Water+Land+Schappen, Landschapsparken, Nationale Parken, gebiedsgerichte Strategische Projecten...*
In de provincie Antwerpen bijvoorbeeld lopen in het gebied van de Kleine en Grote Nete zowel WaterLandschapsprojecten, als strategische projecten, die bovendien nog verder ondersteund worden met middelen uit de maatregel Omgevingskwaliteit, en dit in een samenwerking tussen provincie, regionale landschappen en toerisme provincie Antwerpen.
In West-Vlaanderen combineert de provincie in de IJzer-Handzamevallei een strategisch project met een waterlandschapsproject. Daarnaast lopen er zes andere waterlandschapsprojecten in diverse delen van de provincie, in een intensief partnerschap met de lokale actoren.
- *Natuur-stapstenen (natuurverbinding), landschapsbeleid, biodiversiteit.*
De provincie Limburg biedt hiervoor diverse kleinschalige subsidies aan, naast ondersteuning voor verschillende projecten zoals het voorzien van klimaatbomen, klimaattuinen, groendaken en -gevels, ...
- *Inzetten op robuust beekbeheer en integraal waterbeleid, gericht op kwantiteit en kwaliteit (in samenwerking met de provinciale diensten water).*
De provincie West-Vlaanderen is bijvoorbeeld actieve partner in zes Blue Deal projecten.
- *Exotenbeheer (bijvoorbeeld door de diensten landbouw en platteland, in samenwerking met de provinciale diensten water).*
- *Stimuleren van het landschap als drager van de streekidentiteit vanuit een klimaatrobuuste inrichting.*

¹ Een Loket Onderhoud Buitengebied (of LOB) is een platform dat lokale besturen ondersteunt bij het regulier landschapsonderhoud, van inventarisatie tot uitvoering. Het LOB kan ingezet worden voor het beheer van kleine landschapselementen en recreatieve infrastructuur.

Productief platteland

Het platteland wordt in grote mate gekenmerkt door de aanwezigheid van de land- en tuinbouw. Landbouw gaf het platteland, maar vooral de open ruimte mee vorm en zorgt daarnaast mee voor de beeldkwaliteit van elke streek.

Ecosysteemdiensten vormen de basis van het platteland en staan ook in relatie tot steden en kernen. Het platteland staat niet enkel ten dienste van de stad, maar beide zijn ook wederzijds afhankelijk van elkaar. Zo kunnen stad en platteland elkaar versterken in o.a. het aanboren van duurzame energiebronnen. Ruimte voor voedsel- en biogebaseerde productie, duurzame energieopwekking, open ruimte gerelateerde recreatie en mogelijkheden voor de verwerking van reststromen vindt men vooral op het platteland.

De verschillende ecosystemen worden steeds bekeken vanuit een mogelijke koppeling met de open ruimte. In agrarisch gebied krijgt landbouwproductie absolute voorrang. Van hieruit wordt ingezet op toekomstbestendige aanvullende verdienmodellen voor de landbouwer. De landbouwer vervult een hoofdrol als “beheerder”/”behoeder” van de open ruimte (en dus de landschappelijke kwaliteit).

Er is daarbij ruimte voor een grote diversificatie van verschillende types landbouw – groot- en kleinschalig. Er wordt een agrarisch natuurbeheer-systeem gecreëerd waarbij ook landbouwers inkomsten kunnen genereren dankzij hun inzet op natuurdoelstellingen, de instandhouding en bevordering van biodiversiteit, koolstofopslag in de bodem, gebruik van permanente graslanden voor extensieve veeteelt... De provincies zetten ook in op niet-agrarisch en agrarisch hergebruik om op die manier meer open ruimte te creëren.

De open ruimte staat, als belangrijkste kenmerk van het platteland, immers niet alleen in voor de voedselproductie en biobased productie, maar geeft ook ruimte aan recreatie, toerisme en zelfs energievoorziening (windmolens, biomassa...). Centraal hierin staat de benadering van het platteland vanuit een gezonde bodem-, water- en luchtkwaliteit.

Rol provincies:

- *Vrijwaren van de agrarische ruimte voor land- en tuinbouw (in samenwerking met de diensten landbouw).*
De provincie Antwerpen werkte bijvoorbeeld een beleid uit rond agrarisch hergebruik met een aantal zeer concrete beleidsaanbevelingen voor de verschillende bestuursniveaus en ontwikkelde een beleid rond offensieve open ruimte via de waardering van ecosysteemdiensten.
- *Inzetten op een multifunctioneel gebruik van het platteland in relatie tot de open ruimte en het fysisch systeem.*
- *Agrarische reconversie met afwegingskaders rond:*
 - Hergebruik hoeves
 - Horizontale en verticale landbouwverbreding in agrarisch gebied.

Niet alleen werken de provinciale diensten hierrond en ontwikkelen ze hier zelf ook kaders rond, maar de provincies ondersteunen dit ook verder via allerlei projecten, al dan niet in Europese context.

- *Aandacht voor de plattelandseconomie, incl. 'korte keten' en buurtkleinhandel.*
Het Praktijkpunt Landbouw van de provincie Vlaams-Brabant zet bijvoorbeeld in op korte ketens voor innovatieve niche-teelten. Het Praktijkpunt doet zelf onderzoek naar teelten zoals quinoa, soja, dedert, hennep, blauwmaanzaad... en zet korte ketens op tussen landbouwers en streekproducenten rond deze producten. De landbouwer teelt op vraag van de streekproducent zo een innovatief gewas dat als (ingrediënt van een) streekproduct vermarkt wordt. De landbouwer krijgt een eerlijke prijs en de streekproducent weet op zijn beurt wie zijn kwalitatief hoogstaand ingrediënt teelt. In Limburg ontwikkelde de provincie ook het platform Limburgsmaaktnaarmee.be, waar consumenten makkelijk kunnen kennismaken met de verschillende korte keten producenten in hun buurt. West-Vlaanderen voert dan weer het streeklabel "100% West-Vlaams" en voert in dit kader een B2B en een B2C beleid met tal van acties.
- *Stimuleren van landbouwverbreding op verschillende manieren.*
De provincie Oost-Vlaanderen stimuleert bijvoorbeeld landbouwers om na te denken over verbreding door hen samen te brengen in het netwerk 'beleef de boerderij', door hen van vorming en ondersteuning te voorzien en via informatiedeling met brochures en infomarkten. In Limburg geeft het netwerk 'Boeren met klasse' leerlingen van verschillende leeftijden de kans om de landbouwsector van dichtbij te leren kennen om zo de kloof tussen consument en producent te dichten.
- *Opmaak kader tot provinciale en lokale voedselstrategieën en inzet op streekproducten / korte keten.* Zie bijvoorbeeld het [Voedselplan 'Oogst-Vlaanderen'](#) van de provincie Oost-Vlaanderen. In West-Vlaanderen en andere provincies worden landbouwers daarnaast actief ondersteund bij de uitbouw van de korte keten. Bovendien ontvangen korte keteninitiatieven ook steun via de verschillende lokale ontwikkelingsstrategieën waar de provincies mee aan werken in het kader van LEADER.
- *Ondersteunen van nieuwe vormen van ruraal en kwaliteitsvol ondernemerschap*, zoals op de klimaatneutrale site van het provinciaal Plattelandscentrum Peerenbosch in de provincie Vlaams-Brabant, waar landbouwonderzoek, biofruitteelt en sociale economie samenkomen. In Oost-Vlaanderen maakt het Plattelandscentrum deel uit van de provinciale site Huysmanshoeve. Deze site heeft zowel een landbouw- en plattelandseducatief aanbod als een aanbod aan horeca, recreatieve routes en erfgoedbeleving. Het [Plattelandscentrum](#) staat in voor het beheer van de site en treedt ook op als partner in LEADER.

Levendig en leefbaar platteland

Vlaanderen kent dorpen en kernen op het platteland, die onderling sterk verbonden moeten worden. Verbondenheid is één van de belangrijkste uitdagingen van het leefbaar platteland. We moeten ook af van het beeld dat de leefbaarheid van dorpen samenhangt met groei of grootte. Dit klopt niet. Dorpelijkheid ligt net in het creëren van het levend platteland vanuit het kleinschalige, het intieme, het vertragen van het ritme zonder afbreuk te doen aan leefbaarheid en -kwaliteit. De focus ligt hier op de bewoner van het platteland, vanuit een ruimtelijk, economisch, toeristisch-recreatief en sociaal-maatschappelijk perspectief. Dorpen nestelen zich in een logica van de open ruimte, waarbij het landschap fungeert als onderlegger van de dorpen. Dorpen, landschap, landbouw en biodiversiteit hangen samen met elkaar.

In de provincie West-Vlaanderen liep bijvoorbeeld in 2022 een onderzoekstraject rond de kernen in het buitengebied. Dit leefbaarheidsonderzoek leverde vijf beleidsaanbevelingen op, die worden omgezet in een nieuw instrumentarium, en waarbij de dorpsbewoner steeds centraal wordt gesteld. De provincie Oost-Vlaanderen onderzocht daarnaast de buurten op het platteland met de Buurtenmonitor, die gemeenten meer inzicht geeft in wat er leeft in hun buurten op het platteland. Dankzij onderzoeken als deze stimuleren de provincies de juiste schaalvergroting van voorzieningen op het platteland.

Rol provincies:

- *Ondersteunen van de uitbouw van dorpspunten en andere combinaties van dienstverlening.*
Bij de provincie Antwerpen werkt bijvoorbeeld een adviseur dorpspunten op het scharnierpunt detailhandel – platteland/dorpen. Deze adviseur ondersteunt lokale besturen bij het uitdenken van oplossingen voor betere toegang tot basisvoorzieningen in dorpen.
- *Ondersteuning van visievorming en ruimtelijke kwaliteit in dorpen.* West-Vlaanderen ondersteunt visievorming in dorpen via het dorpenreglement. Daarnaast worden ook elk jaar vier masterplannen ‘DNA van het dorp’ vorm gegeven in een samenwerking tussen de provincie en het lokaal bestuur, met ondersteuning van een gerenommeerd ontwerp bureau.
- *Stimuleren van gemeentelijke plannen voor ontharding en vergroening (in samenwerking met de diensten milieu en natuur).*
- *Stimuleren van neven- of hergebruik van kerkgebouwen voor ontmoeting (in samenwerking met de diensten erfgoed).*
Specifiek heeft de provincie Antwerpen een adviseur kerken in dienst, die enerzijds zorgt voor subsidies voor her- en nevenbestemming van kerken (zowel investeringen als onderzoek naar mogelijke her/nevenbestemming), en anderzijds lokale besturen en kerkbesturen stimuleert om hierover na te denken. De provincie Vlaams-Brabant zorgde dan weer voor subsidies voor de bouw van een nieuwe kinderopvang in de kerk van Haacht. De provincie West-Vlaanderen heeft daarnaast haar eigen kennisplatform kerken en voorziet financiële ondersteuning voor kleine ingrepen in kerken.
- *Inzetten op buurtwegen en trage wegen.*
- *Investeren in participatietechnieken.*
Oost-Vlaanderen ondersteunt lokale besturen bijvoorbeeld met de [Buurtenmonitor](#) en biedt hen via het [omgevingscontract](#) ondersteuning om samen met de burgers een ontmoetingsplaats in te richten. Het Limburgse project ‘Dorp aan zet’ bracht dan weer in 8 Haspengouwse dorpen de noden en behoeften van het dorp in kaart. Hieraan werden concrete acties verbonden, die werden voorgelegd aan de lokale besturen. Op die manier kwam een breed draagvlak voor de acties tot stand.
- *Fungeren als partner in stuurgroepen en werkgroepen rond het Vlaams en provinciaal dorpenbeleid.*

Europees plattelandsbeleid

Een aanzienlijk deel van het provinciaal plattelandsbeleid wordt mede mogelijk gemaakt via het Europees Programma voor Plattelandsontwikkeling (PDPO). De vierde programmaperiode 2023-2027 werd in 2022 en 2023 volop voorbereid door de provincies in partnerschap met de Vlaamse minister van Plattelandsbeleid en de Vlaamse Landmaatschappij (VLM) als bevoegde beheersdienst, de lokale besturen, het middenveld en geëngageerde burgers. Vlaanderen en de vijf provinciebesturen treden daarbij op als cofinancierende overheden bij het LEADER programma. Elke provincie beschikt hiertoe over een provinciaal kader, en is initiator en facilitator bij de opmaak van de Lokale Ontwikkelingsstrategieën per gebied; een gebiedsgericht toetsingskader voor de toekenning van de middelen. Een belangrijk criterium betreft hierbij de duurzaamheid van een project in alle facetten.

Rol provincies:

Sinds 1991 zetten de provincies zich in voor het begeleiden van LEADER-gebieden door het coördineren van de LEADER werking, de inzet op de secretariaten en een verrijking via de knowhow die leeft in de verschillende besturen. Naast hun belangrijke rol als cofinancierder, spelen de provincies als eerstelijns aanspreekpunt voor promotoren een belangrijke rol in de begeleiding, ondersteuning en beoordeling van de projecten, naast ook het beheer van de projecten en alle netwerking hierrond. De provincies hebben gebiedskennis en een sterk uitgebouwde samenwerking met zowel lokale besturen als het maatschappelijk middenveld. Ze zijn als bovenlokaal bestuur dan ook het ideale niveau om alle lokale stakeholders in een gebied samen te brengen. De in Vlaanderen zeer geslaagde LEADER-werking is hiervan het ultieme voorbeeld.

Door de aanwezigheid van de LEADER secretariaten ontstaat ook een dynamiek in het LEADER-gebied, die een duurzame ontwikkeling van het platteland ten goede komt. Tijdens de PDPO III programmaperiode (2014-2022) werden er zo dankzij de provinciale cofinanciering en ondersteuning in totaal maar liefst 720 projecten mogelijk gemaakt die de leefbaarheid en de omgevingskwaliteit op het Vlaamse platteland verbeterden. De gebiedsgerichte terreinkennis van de provincies is van onschatbare waarde voor de bottom-up organisatie van dergelijke lokale plattelandsprojecten. Bovendien waakt het provinciaal Plattelandsbeleid in kader van de PDPO-werking over een bovenlokale vertaling van het EU-beleid zodat de kloof tussen de EU en de burger gedicht wordt. Ook in de huidige LEADER-periode sinds 2023 nemen de provincies opnieuw deze actieve en faciliterende rol op.